

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds
och växtproduktionsvetenskap

Linnégatan 25A

- Förslag på tidstypisk gestaltning av grönyta framför nyrenässanshus

Linnégatan 25A

- A contemporary design suggestion in front of neo- renaissance house

Författare Matilda Suneson

Självständigt arbete • 15 hp

Trädgårdsingenjör: design - kandidatprogram

Alnarp 2015

Linnégatan 25A

- Förslag på tidstypisk gestaltning av grönyta framför nyrenässanshus

Linnégatan 25A

- A contemporary design suggestion in front of neo- renaissance house

Författare Matilda Suneson

Handledare: Petra Thorpert, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Karin Svensson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsdesign

Kurskod: EX0798

Program/utbildning: Trädgårdsingenjör: design - kandidatprogram

Examen: Trädgårdsingenjör, kandidatarbete i historisk design

Ämne: Landskapsarkitektur

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2015

Omslagsbild: Matilda Suneson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *sekelskiftet, nyrenässans, arts and craft, tyska trädgårdsstilen, renässans, 1800 - tal*

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Under det här arbetet har jag lärt mig mycket om de historiska stilideal som rådde under 1800 – talet, men även om Linköpings historia och Linköpings Trädgårdsförening. Det har emellanåt varit aningen förvirrande, men nu i slutändan när jag ser tillbaka har det nästan enbart varit lärorikt och roligt.

Ett stort tack till min handledare Petra Thorpert för all hjälp och positiv energi. Tack även till Viktor Sjöo, Inger Strömberg och Åsa Klintborg Ahlklo som har delat med sig av passande litteratur och tips.

Sammanfattning

Syftet är att med hjälp av studier i trädgårdskonsten under 1800 – talet, finna en passande utformning av en entréträdgård till ett nyrenässanshus i Linköping. Studien grundas i att skapa en större inblick och förståelse i hur en trädgård under sekelskiftet kan ha varit utformad. I arbetet har jag studerat litteratur och ett fåtal gamla fotografier av platsen. Jag har även valt att studera vilka olika stilideal som var aktuella under 1800 – talets slut. Litteraturstudien har senare fungerat som ett underlag i vilken trädgårdsstil som är mest lämpad för trädgården. I gestaltungsarbetet har jag tagit fasta på några av trädgårdsstilens karaktäristiska inslag och samtidigt knutit an till samtiden och platsens historia.

Huset på Linnégatan 25A ligger ett stenkast från Linköpings trädgårdsförening och parken byggdes cirka 40 år före huset. Jag har därför valt att studera Linköpings Trädgårdsförenings dåtida trädgårdsstil.

I gestaltungsarbetet har jag tagit hänsyn till en del aspekter. Trädgården måste vara relativt lättskött och inneha utrymme för cykelställ och sittplatser. Växterna ska klara av stadsmiljön och den rådande ståndorten.

Summary

The aim is through research studies in horticulture during the 1900 - century find a suitable design of an entrance garden to the house on Linnegatan 25A in Linköping. The study is based on creating a greater insight and understanding in how a garden during the turn of the century could have been designed. In the work I have studied literature, a few old photographs of the house and garden and various stylistic ideals that were current during the 1900 - century. The literature has later on served as a basis in which garden style that is the most suitable for the garden in Linnégatan 25A. In the design process, I have used the garden style's characteristic principles and connected it to the present. The house on the Linnegatan 25A is located close by Linköpings Trädgårdsförening, and the park was built about 40 years before the house. I have therefore chosen to study Linköpings Trädgårdsförening contemporary garden style during the late 1900 - century. The garden must be relatively easy to care of and plants has to cope with the urban environment and the existing biotope. The garden must include an area to park bikes and creating the opportunity for the tenants to relax and enjoy.

Innehållsförteckning

1. Bakgrund.....	6
1.2 Syfte och Mål.....	7
1.3 Frågeställning.....	7
1.4 Metod och Material.....	7
1.5 Genomförande och Avgränsning.....	8
2. Litteraturstudie	
2.1 <i>Renässansen</i>	9
2.2 <i>Tyska stilen</i>	11
2.3 <i>Arts and Crafts</i>	14
3. Gestaltungsförslag och platspresentation	
3.1 Kopplingen till Linköpings Trädgårdsförening.....	16
3.2 Husets historia och byggnadsstil.....	17
3.3 Entréträdgården och ståndort.....	18
4. Gestaltungsförslag och stilval.....	21
4.1 Växtval.....	22
4.2 Illustrationsplan och vyer.....	23
5. Diskussion och slutsatser.....	27
6. Källor.....	30

1. Bakgrund

Jag har ett flertal gånger besökt huset på Linnégatan 25A och insåg tidigt att entréträdgården var anspråkslös i relation till huset. Jag och familjen som äger fastigheten enades om att trädgården hade behövt en förändring.

Entréträdgården på framsidan av byggnaden består i nuläget enbart av en gräsmatta med en gång av betongplattor från gatan till porten. Runt gräsmattan löper ett svart staket i smide och vid entrén står ett cykelställ. På den andra sidan om entrén står en parkbänk. Den lilla entréträdgården mäter cirka 25 x 6 meter och platsen ger ett ointressant och anspråkslöst intryck.

Idag är hyreshuset privatägt av en familj och den lilla gräsytan framför entrén sköter familjen själva och det är därför viktigt att skötselnivån är relativt låg.

Byggnaden inrymmer 15 hyresrätter och hyresgästerna vistas sällan i trädgården. De är bara ett fåtal lägenheter som är utrustade med en balkong och de övriga hyresgästerna i huset har i nuläget ingenstans att vistas utomhus. Förbipasserande på gatan har en tydlig insyn i trädgården och några av lägenheterna på nedre plan, eftersom det enbart finns ett staket som avgränsar tomten och gatan.

Fastigheten ligger placerad i korsningen Linnégatan och Klostergatan i centrala Linköping. De respektive gatorna slutar med var sin återvändsgränd och därför är trafiknivån relativt låg. Byggnaden ligger cirka 50 meter från Linköpings Trädgårdsförening och under större delen av året är parken ett attraktivt besöksmål för Linköpingsborna.

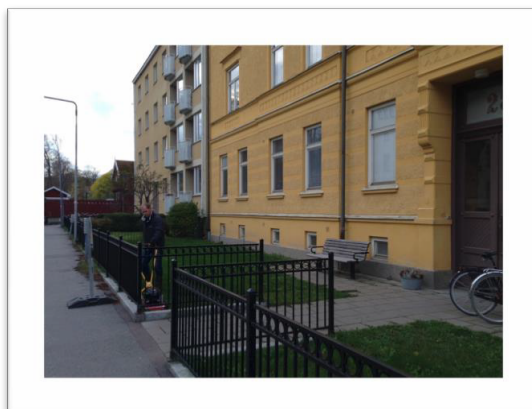
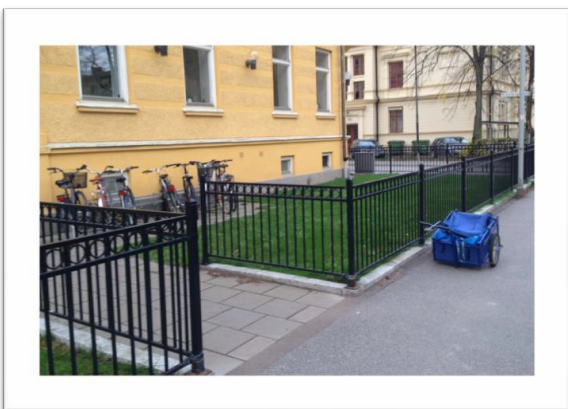

Fig. 1 och 2, år 2014

Foto: Viktor Sjöo

Entréträdgården i nuläget.

1.2 Syfte och Mål

Syftet är att skapa ett gestaltungsförslag som förhöjer det uttryck som byggnaden och platsen har. Utformningen ska även binda samman samtiden och platsens historia. Arbetets huvudsakliga syfte är att skapa en större inblick i hur gestaltningen och stilidealet i en trädgård framför ett nyrenässanshus kan ha sett ut.

Målet har varit att genom en mindre litteraturstudie finna en passande trädgårdsstil till ett nyrenässans hus. I studien har jag försökt att finna vilka stilar som var aktuella under slutet av 1800 – talet. I gestaltningen har jag senare tagit hänsyn till olika principer som var nödvändiga inom den specifika stilen.

Gestaltningen kan senare generera att platsen får ett större attraktionsvärde.

Trädgården kan bli ett område för hyresgäster att vistas på och husets skönhetsuttryck förstärks.

1.3 Frågeställningar

Min frågeställning består av två delar, en huvudfråga samt en underfråga:

Vilken historisk trädgårdsstil passar en entréträdgård framför ett hus i byggnadsstilen nyrenässans?

- Kan gestaltning samtidigt vara kopplad till samtiden och platsens historia?

1.4 Metod och Material

Jag har besökt och studerat platsen ett flertal tillfällen. Genom mina fältstudier har jag skapat mig en tydlig bild över vad som är väsentligt för trädgården och platsen. Jag studerade trafiknivå, insynen från gatan, aktiviteten i trädgården, klimatet och ståndorten samt tog olika mått och fotografier. Informationen om ståndorten kommer företrädesvis från fältstudier men även från SMHI och SGU. Böckerna *Perenner(2011)*, *Lökar och Knölar(2013)* och *Gräs och Bambu(2009)* av Hansson & Hansson har jag använt vid växtvalen, för att få fram lämpliga växter för trädgårdens ståndort och estetiska uttryck. Jag har likaså undersökt salttoleransen hos lignoser eftersom trädgården ligger placerat nära vägen. Arbetsprocessen började med fältstudier och övergick därefter till informationssökande om huset och platsen. Sedan studerade jag husets byggnadsstil och vilka trädgårdsstilar

som var moderna i slutet av 1800 - talet. I arbetet har jag redovisat de stilideal som hade inflytande under 1800 – talet. Undersökningen har fungerat som ett underlag och gjort det tydligare för mig att finna en lämplig gestaltning. Studien bygger på fakta från böcker om historisk trädgårdskonst från Alnarps bibliotek men också två äldre fotografier av byggnaden och Linköpings Trädgårdsförening. Diskussionen och slutsatsen innefattar en analys om gestaltungsarbetet och den valda trädgårdsstilen.

Arbetet kan delas in i två delar, en litteraturstudie och ett gestaltungsarbete. Jag har haft kontakt med Gunnar Elfström som är etnolog, författare och arkivarie i Linköping för att få hjälp med information om byggnaden och platsen. Inger Strömberg, Petra Thorpert och Åsa Ahlklo har hjälpt till med tips om passande litteratur.

1.5 Avgränsning

Flera år efter att byggnaden på Linnégatan 25A anlades har det tillkommit ett hus precis bredvid. Huset har dock inte samma ägare, och inkluderas därför inte i arbetet eller i gestaltningen. Planteringsplan och skötselbeskrivning förekommer inte i arbetet, istället ett flertal perspektivritningar och en illustrationsplan med enkla beskrivningar.

2. Litteraturstudie

2.1 Renässans (1400 – 1600 - talet)

Nationalencyklopedin beskriver renässansen som en tidsepok där antikens konst och vetenskap pånyttföddes. Tidsåldern betraktas som humanisternas tid och människan stod i centrum. Renässansmänniskan började upptäcka individen och inledde en frigörelse från kyrkans regler. Boktryckarkonsten uppfanns och renässans ideal spreds med hjälp av konst, arkitektur och litteratur.

Den tidiga renässansen grundades i Italien, genom en idealisering av gamla antiken. Runt om i Italien stod det gamla ruiner som påminde om antiken och fascinationen för tidsperioden växte allt successivt. Ruinerna skvallrade om Romarrikets forntida storhet och den italienska renässansen blev en nationalromantisk tidsålder. Byggnader och trädgårdar anlades i en stil som tydligt hämtade inspiration från antiken. Tidevarvet då renässansen slog igenom i Italien går under namnet, *ungrenässansen* och förekom under 1400 – talet. Intresset för antiken spreds runt om i hela Italien och mot slutet av 1500 – talet hade stilen etablerats runt om i hela Europa. Spridningen av det nya stilidealet ut i Europa kallas för *högrenässansen* (Blennow, 1995, ss. 101, 102)

Det som kännetecknar renässansen var synen på naturen som var underordnad människan och det var människans uppgift att tukta naturen. De stora renässansmästarna menade att trädgården skulle vara uppbyggd i geometriska perspektiv och mönster. Anläggningen skulle bestå av ett antal siktlinjer, där betraktarens ögon skulle dras till specifika punkter eller föremål. Trädgårdarna delades in i regelbundna rutnät som avskildes med häckar, pergolor, alléer och formklippta buskar. Konsten var ett viktigt inslag och trädgården fungerade som ett konstgalleri för olika skulpturer. Trädgårdsanläggningen var till för nöje och en plats för olika konstformer. Andra betydelsefulla faktorer var städsegröna växter, sten, vatten, lövsalar, figurklippta växter och parterrer i broderilikande mönster. (Hobhouse, 2002, ss. 120, 121, 124, 131)

Parterrer (Ne, *Parterr*, 2015) planterades i avancerade geometriska mönster

vanligtvis nära huset. De bestod huvudsakligen av annueller, perenner eller buxbom. Grus och sand fungerade som fond till parterrerna för att bilda en kontrast.

Terrasser, kaskader, fontäner, boskéer och grottor var andra inslag som förekom i renässansträdgården. (Ne, *Renässansträdgård*, 2015)

.....
Ordförteckning
<i>Parterr</i> – Plantering, oftast i avancerade mönster.
<i>Kaskader</i> – Konstruerat vattenfall.
<i>Boské</i> – En utformning med träd eller buskar i en plantering.
.....
(Nationalencyklopedin, 2015)
.....

2.2 Tyska stilen (1850 – 1900 – talet)

Under 1800 – talet debatterades det mycket om stil både inom trädgårdskonsten samt arkitekturen. 1800 – talet benämns även som det *eklektiska århundradet*. Stilar och olika element från historien blandades och i slutet av 1800 – talet ledde hela debatten och stilblandningen fram till den tyska stilen inom trädgårdskonsten. Den tyska trädgårdsstilen var en mycket populär trädgårdsutformning och borgarklassen tävlade mot varandra i exklusiva rabattarrangemang. Stilen hade sitt ursprung från den romantiska landskapsparken som förekom under 1700 – talet, men den tyska trädgårdsstilen var komprimerade till mindre anläggningar. De välbeställda borgarna hade vanligtvis stora herrgårdar men under vinterhalvåret flyttade de in till pampiga lägenheter eller hus inne i städerna. I städerna var tomtmarkerna mindre än på landsbygden så det var inte möjligt att bygga stora parkanläggningar. Från början på 1700 – talet och hela 1800 – talet hade en stor mängd nya växter från världens alla hörn förts in i Europa. Exotiska växter var en grundläggande statussymbol för borgarna och överklassen. Växterna placerades omsorgsfullt ut i trädgården. Parterrer hade tidigare mest förekommit inom renässansen och barocken men blomsterutformningen blev åter populärt i och med den tyska trädgårdsstilen. Under tidigare epoker hade parterrerna varit raka och geometriska men under slutet av 1800 – talet förändrades rabattutformningen. Blomsterparterrerna var i allmänhet planterade på en jämn gräsmatta i cirkulära former. Rabatterna var effektfulla element i trädgården. (Wilke, 2006, ss. 16 - 26)

I parterrerna syntes växter med olika färger och uppseendeväckande bladverk, och man arbetade med komplementärfärger och huvudsakligen annueller för att ytterligare förstärka intrycket. Den tyska trädgårdsstilen ansågs passa bra för bostadshus som inte hade möjlighet att anlägga en stor park. Strukturen och gestaltningen fick rätta sig efter växterna, och karaktäristiska träd och exotiska växter placerades ut separat för att inte dra fokus ifrån varandra. Den brittiska trädgårdsskribenten John Claudius Loudon(1783-1843) var mycket inflytelserik inom stil – och trendutvecklingen under 1800 – talet, och han anammade den tyska trädgårdsstilen. Han ansåg att trädgården inte skulle se ut som natur och menade istället att trädgården skulle betraktas som konst och därefter behandlas som det. (Hobhouse, 2002, ss. 249, 250, 251)

”En skapelse måste för att erkännas som ett konstverk vara sådan att den aldrig kan förväxlas med något naturen själv skapat.” (Loudon, 1823, s. 253)

Loudon ansåg att trädgården skulle ses som en förbättring av naturen som människan skapat utefter sina egna önskemål. Han menade även att den tyska trädgårdsstilen var lämpad för människor som ville visa upp den individuella praktfullheten hos respektive växt. (Hobhouse, 2002, s. 254)

Den tyska stilen motsatte sig raka gångar och istället skulle trädgården vara böljande och grusgångarna mjuka och följsamma. Det osymmetriska ansågs som vackert och det gällde även träd och alléer. I en del anläggningar slutade man beskära träd eftersom man ansåg att träden skulle få växa fritt. Unika träd och buskar planterades som solitärer framför huset eller mitt på gräsmattan. På husets ytterväggar växte klängväxter för att skapa en ombonad känsla och för att skymma insyn. Blått, vitt och rött eller gult och lila var två uppskattade och vanligt förekommande färgkombinationer. Många herrgårdar omfamnade stilen och anläggningar strukturerades om, men särskilt vanlig var den tyska stilen i villa- och stadsträdgårdar. (Flinck, 1994, s. 92)

På 1870 – talet kom gräsklipparen och gjorde det betydligt mycket lättare att sköta grönytor. Gräsmattan var viktigt tillsammans med de iögonfallande blomsterparterrererna och gräsmattan skulle inte dra fokus från rabatterna. Därför skulle gräset klippas kort. Bersåer var en viktig ingrediens i den tyska trädgårdsstilen, och träd och buskar planterades antingen som solitärer eller i grupper. De modernaste träden och buskarna var antingen brok- eller flikbladiga och fruktträd planterades enbart om de ansågs tillräckligt originella och dekorativa. Under 1800 – talets andra hälft blev det modernt med olika varianter av trädgårdsdekoration. Grusgångar och rabatter kunde inramas med låga staket, vita stenar och snäckor. Spegelklot, urnor, statyer, piedestaler och springbrunnar är andra exempel på omtyckta trädgårdsdekorationer inom den tyska stilen. En vacker och välvårdad trädgård var en statussymbol och gick vanligtvis att återfinna hos de borgliga stadsborna. I slutet av 1800 – talet släpptes mängder av trädgårdslitteratur och en bok som blev otroligt inflytelserik var Daniel Müllers bok *Trädgårdskonst*, där han starkt förespråkade den tyska trädgårdsstilen eller gardenesque som stilen benämndes i resten av Europa. När handeln ökade med växter sände plantskolor ut växtjägare för att söka efter nya

annorlunda arter. Nya och särpräglade växter blev exklusiva handelsvaror.
(Andréasson, 2007, s. 19-20)

Ordförteckning

Eklektisk – Stilblandning

(Nationalencyklopedin, 2005)

2.3 Arts and Crafts (1880 – 1910 -talet)

Under slutet av 1800 - talet (Wilke, 2006, ss. 65 -70) var trädgården och familjen några av de viktigaste samhällsfrågorna, arkitekter och folkupplysare fördömde de gamla idealen. Från England kom ett nytt samhällsideal som Arts and Crafts - rörelsen förespråkade. Rörelsens visioner spred sig till Sverige och anammades av flera välkända arkitekter, författare och konstnärer. Trädgårdsarkitekter som Lars Israel Wahlman, Rudolf Abelin och framför allt kronprinsessan Margaretha var några av de mest inflyttelserika förespråkarna i Sverige. Trädgården delades in i olika rum som sammankopplades med terrasser, balkonger och altaner. Det var vanligt förekommande att varje rum hade ett eget tema. Exempelvis ” Den vilda trädgården” eller ”Rosenträdgården”. Rummen fungerade som en förlängning av huset.

De nya idealen (Dunér & Dunér, 2001, ss. 36 – 37) formades som en motreaktion till 1800 - talets klassindelade industrisamhälle där produkter var massproducerade och städerna var gråa och rökiga. Rörelsen ville skapa ett grönskande samhälle där städerna var ljusa och rena. Trädgården skulle bestå av sedvanliga material och traditionella växter. Stilen var en kombination mellan nyklassicismens geometriska former och välmående grönska.

Nyklassicism – Benämns även som *Nyantik*. Stilinriktning som inspirerades av antikens formspråk.

(Nationalencyklopedin, 2015)

Arts and Craft – rörelsen (Hobhouse, 2002, ss. 382, 384, 387, 396, 397) hade ett naturvänligt förhållningssätt och det var viktigt att växterna var anpassade efter det aktuella klimatet och jordmånen. Den brittiske trädgårdsskribenten William Robinson (1838-1935) har länge ansetts som en av grundarna till Arts – and Crafts rörelsen och som fadern till den engelska trädgården. Han kom att ha stort inflytande på bland annat Gertrud Jekyll(1843–1932), som vidareutvecklade Robinsons visioner i sina anläggningar. Rörelsen inspirerades av medeltidens ideal med gammaldags blommor och fruktträd. Blommorna skulle vara enkla och okonstlade. I anläggningarna gick det vanligtvis att finna terrasser, pergolor, försänkta trädgårdar, klippta häckar, spaljeer och perennrabatter uppbyggda i geometriska mönster. Stilen var nästan nationalromantisk, och rörelsen förespråkade ett inhemskt växtmaterial,

eller i alla fall växter som såg inhemska ut. Nationalencyklopedin(2015) skriver att Gertrud Jekyll var mycket influerad av Arts and Crafts – rörelsen och hon skapade blomsterbäddar där hon arbetade efter blom – och bladfärgens kulörer.

Jekyll arbetade med trädgården som en målning och hennes kompositioner var uppbyggda i kontraster och harmonier. Perennrabatter kunde börja med kalla nyanser och successivt övergå till varma kulörer, för att senare återgå till kalla toner. Anledningen till den uppbyggnaden berodde på principen att betraktaren omedvetet söker efter komplementärfärger. Färgerna kunde uppfattas intensivare i relation till varandra. En blå rabatt kan upplevas mer intensiv om det finns instick av gula färger. En annan aspekt Jekyll arbetade efter var växternas textur och form. (Blennow,1995, s. 280)

I Sverige introducerades Arts and Crafts – rörelsens trädgårdsideal bland annat genom Lars Israel Wahlman (1870-1952). År 1900 besökte Wahlman England och han influerades av rörelsens samhällssyn och fromspråk. Wahlman var professor i byggnadslära och undervisade vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm. I god Arts and Crafts anda betraktade han trädgården och huset som en enhet och trädgårdens uppgift var att fungera som en förlängning av huset. Han ansåg att det var arkitektens plikt att rita trädgårdar och föreläste regelmässigt om trädgårdskonst. Lars Israel Wahlman ritade flera anläggningar där det finns tydliga influenser från Arts and Crafts – rörelsen. I sina planteringar använde han sig mestadels av härdiga nyttoväxter och perenner. Gertrud Jekyll och hela Arts and Crafts – rörelsen var stora förebilder för Wahlman vilket återspeglas i hans verk. (Nolin, 2000, ss. 147,153)

I Sverige (Ne, *nationalromantik*, 2015) benämns vanligtvis den nya konstformen och samhällsidealet som Arts and Crafts rörelsen drev för *nationalromantiken*. Utöver arkitekten Lars Israel Wahlman, fanns även konstnärerna och stilbildarna Anders Zorn och makarna Carl Larsson (Ne, *Carl Larsson*, 2015) och Karin Larsson som förespråkade konstformen. I Carl Larssons konstverk som vanligtvis var motiv hämtade från hemmet, sågs ett liv som var idylliskt, enkelt, ljust och romantiskt.

3. Gestaltungsforöslag och platspresentation

3.1 Kopplingen till Linköpings Trädgårdsföreningen

Fastigheten på Linnégatan 25 A ligger bara 50 meter från Linköpings Trädgårdsförening. År 1859 anlades Linköpings Trädgårdsförening och cirka 40 år senare uppfördes huset på Linnégatan.

Under andra hälften av 1800 – talet (Linköpingshistoria, 2015) ökade Linköpings befolkningsmängd kraftigt, mellan åren 1860 till 1870 hade befolkningsmängden ökat med 1500 personer. Invånarantalet låg då på 9500 invånare.

Parken (Wallenquist, 2009, ss.15, 31, 43) anlades för att skapa grönska i staden och trädplanteringar upprättades längs med gatorna, för att frambringa en hälsosammare och vackrare omgivning. Parkerna i Sveriges städer fungerade även som en mötesplats för stadens borgare och överklass. Vägarna som gick mellan parken och staden var minst lika betydelsefull som själva parken. Gatorna smyckades med träd för att försköna promenaden till parken. Trädgårdsföreningen och huset på Linnégatan låg en bit utanför staden och låg relativt skyddat från stadens brus.

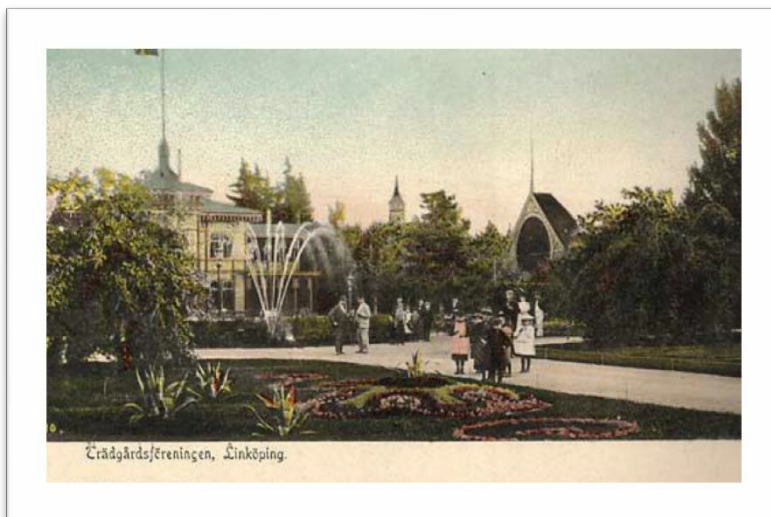

Fig. 3

*Linköpings Trädgårdsförening vid sekelskiftet. Vy mot restaurang.
År 1900, fotograf: okänd*

Linköpings Trädgårdsförening (Wallenquist, 2004, s. 133) har kvar många av de träd som planterades vid anläggning av parken. I sortimentet finns vitt mullbärsträd, äkta valnöt, tulpanträd, kinesisk sekvoja och äkta kastanj.

Trädgårdsföreningens största syfte är och var att sprida kunskap om hortikultur.

År 1859 när parken anlades var den tyska trädgårdsstilen den populäraste trädgårdsutformningen i Sveriges parker och trädgårdar. Tapetrabatter var ett måste inom stilidealet och Trädgårdsföreningen anammade trenden. Stora rabatter i effektfulla färger och former fick pryda flera gräsytor i parken. Exotiska växter placerades ut vid entréer och på platser där de tydligt gick att se.

(Linköpingshistoria, 2015)

I fig. 3 sid. 16 ovan går det att se effektfulla blomsterrabatter och några exotiska solitärer.

3.2 Husets historia och byggnadsstil

Huset ligger på Linnégatan 25A i centrala Linköping och stod färdigt hösten år 1896. Byggherrarna bakom huset var Albert Vaerneus, Oskar Klockhoff och Lars Alfred Björklund. Huset är anlagt i stilen fransk/tysk nyrenässans och ritades av Janne Lundin. Byggnaden består idag av 15 lägenheter inklusive ett litet gårdshus, som från början innehöll ett förråd och en torrklosett. Huset hade några av stadens finaste lägenheter och lägenheterna var pampigt inredda med förskönande stuckatur, kakelugnar och stora djupa fönster. Huset beboddes av flera välkända och välbärgade familjer från Linköpings finaste kretsar. När huset stod klart var det enbart några enstaka byggnader vid huset. År 1951 upprättades Linnégatan 25 B och som är byggt på husets västra gavel och ritat arkitekten Johan Sandberg. (Elfström, 2012, ss. 174, 175)

Under 1800 – talet väcktes intresset för 1400 – och 1500 – talets italienska renässansperiod. Nyrenässansen var en moderniserad version av renässansen och användes mestadels i arkitektur på högre ståndsbostäder och institutionsbyggnader (Ne, *Nyrenässans*, 2015).

Intresset och den ökade fascinationen för renässansen uppstod genom en större kunskap kring tidsepoken. Nya arkeologiska upptäckter i Grekland och vid Medelhavet skapade en bättre insyn och kunskap om exteriören och arkitekturen. Intresset i samhället sporrades även av en rad böcker om renässansen. Arkitekter anammade den nya kunskapen, men insåg att den gamla byggnadsstilen inte var möjlig att upprätta i nordliga delar av Europa. Klimatet var kargare än vid

Medelhavet och den utsmyckade fasaden förstördes i det kalla klimatet. Renässansstilen ansåg som en byggnadsstil som var anpassningsbar och stod nära den tidsanda som var rådande under 1800 – talet. Europa var präglad av industrialismen och samhället moderniserades och likaså byggnadstekniken. Materialet inklusive dekoren på fasaden producerades i ett billigare material än vad som tidigare gjorts. (Svedberg, 1994, ss. 40 – 57)

Byggtekniken utvecklades och det konstruerades förtillverkade byggdelar, vilket gjorde att byggprocessen gick snabbare. Enligt stadsmuseet i Stockholm kännetecknas nyrenässans med pilastrar som är en utstickande dekorform och som sitter på fasaden. Våningarna avgränsas vanligtvis med rusticeringar. Fönstren är vanligtvis placerade i grupper, på så vis markerades rummets status. (Stadsmuseet i Stockholm, 2015)

De ståtliga paradvåningarna i nyrenässanshusen skulle bestå av ett visst antal rum. Salen var alltid det största rummet, därefter kom salongen som skulle frambringa en känsla av lyx. Sovrummet var det näst minsta rummet men minst var herrummet. Inredningen varierade i respektive rum. I matsalen och i herrummet var stilen i barock eller renässans. I salongen däremot skulle inredningen vara i rokokostil. Precis vid sekelskiftet 1800/1900 förändrades idealen, paradvåningarna skulle inte längre ha mörka tapeter och möbler. Istället skulle lägenheterna vara ljusa och möblerna skulle vara tillverkade i enkla och okonstlade material. (Eriksson, 1990, ss. 71,72, 74)

3.3 Entréträdgård och ståndort

Byggnaden på Linnégatan 25A uppfördes några meter från gatan, där det bildas en liten entréträdgård på 6 x 25 meter. Husen under sekelskiftet byggdes ofta 6 – 10 meter från vägen, det var meningen att det skulle finnas plats för träd och grönska längs med vägarna. (Wilke, 2006, s. 64)

Entréträdgårdar fungerar som en tydlig avgränsning mot gatan och som ett gränsland mellan gatan och huset. Trädgården hade som uppgift att försköna huset och välkomna besökare. Entréträdgården skulle frambringa en känsla av status och makt hos besökare. Tjusiga herrgårdar hade vanligtvis en pampig allé upp till själva byggnaden och entréträdgården hade samma syfte men i ett

förminskat format.

Husen under sekelskiftet anlades oftast vid mindre vägar och varje hus hade en liten trädgård på framsidan. Trädgården bestod oftast av välklippta häckar och träd, vegetationen skulle skydda mot insyn men samtidigt skapa en vacker vy från gatan. På baksidan av huset låg den riktiga trädgården, där människor umgicks, odlade och prunkande perennrabatter gömde sig. Under sekelskiftet skulle trädgården vara gömd för allmänheten, därför ansågs inte entréträdgården vara en riktig trädgård. Entréerna bestod vanligtvis av välklippta häckar eller smidda grindar som kunde bära husets eller husägarens namn. I byggnadsordningen uppmanade man husägaren att sätta upp en avgränsning. Plank och murar ansågs inte passande i stadsmiljöer. (Adolfsson, 2008, ss. 9, 15, 16, 17)

Järnstaket användes om man ville att trädgården och huset skulle synas från gatan. Staketen skulle helst vara eleganta och gärna i en ljus blågråton, men mest förekommande var svartmålade staket. (Wilke, 2006, s. 38)

Entréträdgården på Linnégatan ser ut att vara utformad efter konstens alla regler i början på 1900 – talet. Bilden nedan visar framsidan av huset och trädgården på Linnégatan. Framsidan ser ut att vara kantad av en häck och ett flertal träd. Det går även att ana någon form av staket antagligen för att förstärka avgränsningen mellan huset och gatan.

Fig. 4

Vy från husets västra sida.

År: 1902 Fotograf:
Lars – Inge Sigurd

Fastigheten ligger relativt skyddat av kringliggande byggnader vilket bidrar till att det varken är särskilt blåsigt eller vindutsatt. Husets framsida vetter mot söder

vilket bidrar till att det är soligt och varmt. Årsnederbörden i Linköping mellan år 2000 – 2013 ligger på cirka 400 – 600 millimeter om året. (SMHI, 2015)

Jordmånen består av lera och silt, som har en hög vattenhållandeförmåga och innehåller höga halter av näringsämnen. (SGU, 2015)

Huset ligger i korsningen Linnégatan och Klostergatan och trafiknivån är relativt låg. Gatorna används mestadels av fotgängare och cyklister. Under vinterhalvåret salts vägar och trottoarer vilket kan riskera att påverka entréträdgården.

Om för höga halter av salt tar sig ner i marken, kan det orsaka för liten vattentillförsel till växterna. Rötterna kan inte ta upp det salta markvattnet vilket gör att rötterna så småningom torkar ut. Växterna tar även upp saltet genom barr, blad, bark, knoppar och bladärr. Barken skyddar förhållandevis bra, men om saltmängden blir för hög kan barken förlora sin skyddande effekt. Särskilt känsliga för saltstänk är vintergröna växter eftersom de har barr eller blad under hela vinterhalvåret.

(Sundin, 2012, s. 6)

Linköping ligger i växtzon II, vilket gör att klimatet är relativt mildt. (Riksförbundet Svensk Trädgård)

4. Gestaltungsförslag och stilval

Byggnaden var under sekelskiftet ett av Linköpings finaste bostadshus och det var enbart välbärgade familjer som hade möjlighet att bo i de ståtliga paradvåningarna. Den tyska trädgårdsstilen var en stil som bara borgarklassen och överklassen hade möjlighet att anlägga. Den tyska stilen var en representativ stil för den tid som rådde under slutet av 1800 – talet. Handeln med växter ökade och likaså utbudet, detta präglade även stilidealet. I Linköpings Trädgårdsförening valde man att anlägga parken i den tyska stilen. Huset på Linnégatan byggdes cirka 40 år efter parken och ligger bara några tiotal meter ifrån anläggningen. Linköpings Trädgårdsförening och huset på Linnégatan har därför en nära koppling till varandra.

Gestaltungsförslaget bygger på en analys från litteraturstudien. I relation till de övriga stilarna var den tyska stilen mest naturlig och berättigad att utgå ifrån.

Jag har även tagit hänsyn till det gamla fotografi som finns på huset. På bilden syns träd som löper längs med vägen och även ett staket som förstärker avgränsningen. Dessa faktorer valde jag att ta till vara på i gestaltningen. Ytan framför byggnaden är förhållandevis liten och det har funnits ett flertal aspekter att ta hänsyn till exempelvis plats för cykelställ, bänkar för avkoppling och en låg skötselnivån.

I gestaltningen har jag tagit fasta på en del viktiga principer som var karaktäristiska för den tyska trädgårdsstilen.

- Exotiska växter
- Solitärer
- Berså
- Vita stenar (som bildar en ram vid rabatterna)
- Komplementärfärger

4.1 Växtval

Jag har valt att bara arbeta med perenner i rabatterna eftersom annueller skapar på sikt en större kostnad och kräver mer skötsel. Annueller var vanligt förekommande i den tyska stilen och kan då planteras i urnor eller krukor om man vill förstärka stilens uttryck. Två stora agaveplantor är planterade i två krukor vid porten och ska förvaras inomhus under vintern. Häckarna består av dvärgsyren, *Syringa meyeri* 'Palibin'. Träden som löper längs med gatan är klotrobinia, *Robinia pseudoacacia* 'Umbraculifera'.

Lökväxterna är fördelade och utspridda jämt över de tre respektive rabatterna.

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	nov	okt	nov	dec
Perenner													
<i>Aquilegia flabellata</i> 'Ministar'													
<i>Echinops bannaticus</i>													
<i>Galanthus nivalis</i>													
<i>Iris intermedia</i> 'Hellcat'													
<i>Deschampsia cespitosa</i>													
<i>Lavandula angustifolia</i> 'Hidcote'													
<i>Muscari armeniacum</i>													
<i>Narcissus pseudonarcissus</i>													
<i>Nepeta faassenii</i> 'Blue Wonder'													
<i>Nepeta nervosa</i>													
<i>Stachys byzantiana</i> 'Cotton Balls'													
<i>Yucca filamentosa</i>													

Fig. 5
Tabell av perenner i rabatter.

4.2 Illustrationsplaner och vyer

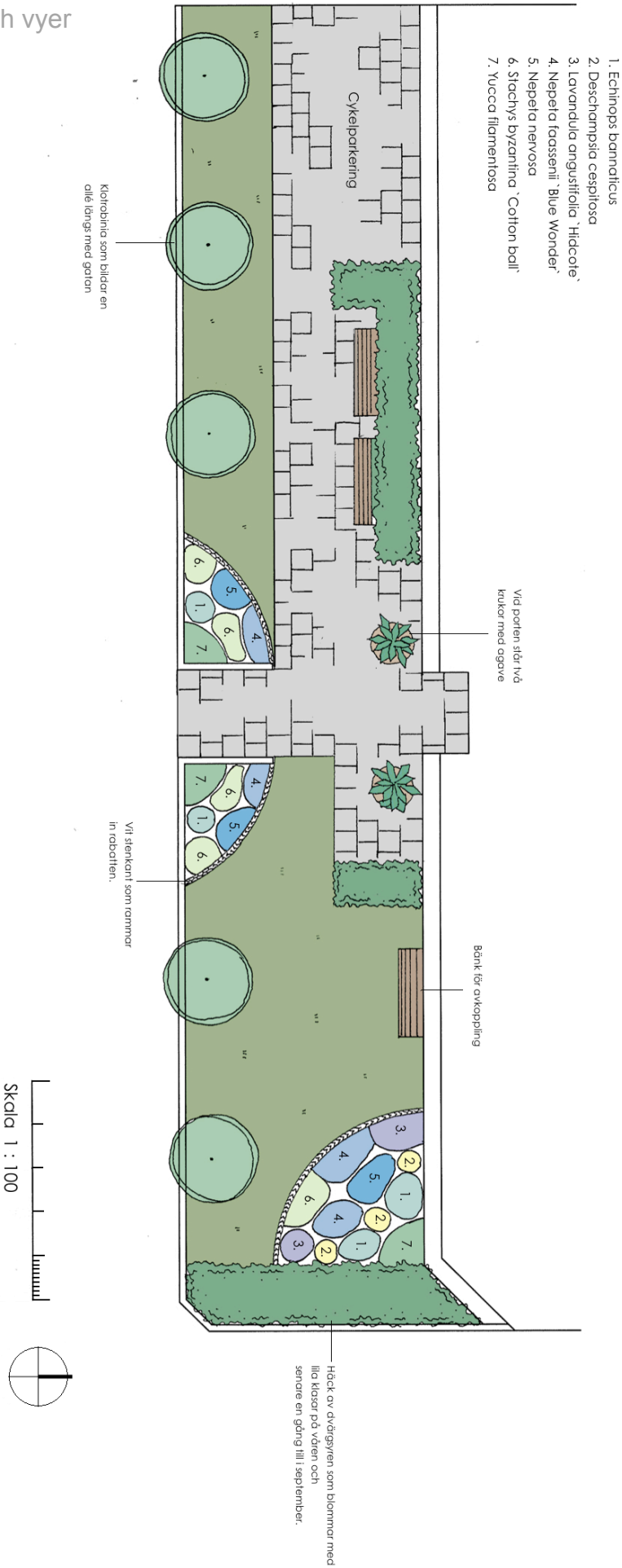

Fig. 6
Illustrationsplan

Fig. 7
Vy mot port från gatan

Fig. 8
Vy mot ena delen av
trädgården.

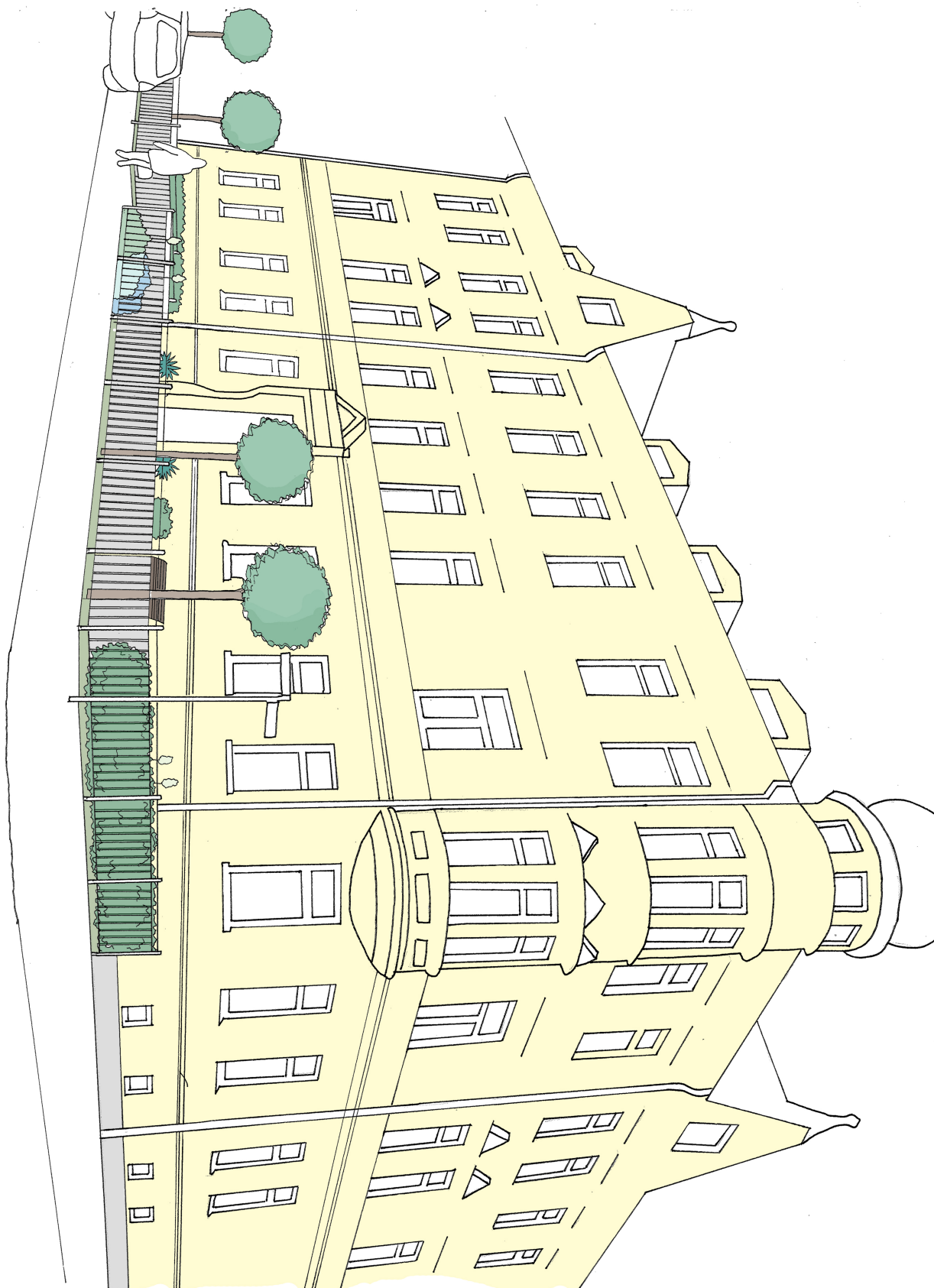

Fig. 9
Vy av framsidan av huset.

5. Diskussion och Resultat

I gestaltning valde jag att utgå från den tyska trädgårdsstilen. Jag anser att resultatet blev bra och att utformningen innefattar ett flertal viktiga faktorer som var klassiska för stilidealet. Gestaltningen är även kopplad till samtiden och de förhållanden som påverkar trädgården. Platsen innehåller ett cykelställ och flera bänkar för hyresgästerna. Cykelstället ligger placerat en bit bort från entrén, eftersom att cyklarna inte ska dra fokus från entrén och solitärerna.

Trädgårdens växter är anpassade efter det rådande klimatet och ståndorten. Växterna är inte placerade utefter ett specifikt mönster utan är snarare planterade i "drifts". Anledningen till detta är för att skapa ett mjukare och mer böljande intryck, men även för att hålla ner skötselnivån. Grunden till att jag har valt att använda dvärgsyren till häckarna är av samma skäl men även för att trädgården är liten. I den tyska trädgårdsstilen föredrog man mjuka följsamma gångar, vilket var svårt i gestaltning på grund av praktiska skäl.

I det gamla fotografiet går det att se träd och ett staket som löper längs med gatan. Dessa element har jag valt att använda mig av i gestaltningen och förstärker även bandet mellan samtiden och historien. Klotrobinian minskar insynen i trädgården och i de nedre lägenheterna men släpper samtidigt in ljus på platsen.

Byggnadens fasad är i en stark gul ton och växterna i rabatterna har huvudsakligen en blå/lila nyans. Gult och lila var en färgkombination som var enormt omtyckt inom den tyska trädgårdsstilen och likaså exotiska växter. Framför entrén står två krukor med agave och i varje rabatt finns den exotiska växten *Yucca filamentosa* insprängd.

1800 – talets slut var förändringens tid och samhällsvärderingar kom att påverka stilar och utformningar. Gamla formspråk möttes av nya design- och gestaltungsprinciper. Arts and Crafts rörelsens revolutionerande värderingar om ett samhälle som skulle vara grönt och där trädgårdsdesignen var inhemsk och traditionell. Rörelsens nya banbrytande värderingar fungerade som en motvikt gentemot bland annat den tyska trädgårdsstilen och de tidigare existerande stilidealen. Arts and Craft rörelsen ville att trädgårdsstilen skulle vara okonstlad och

på så vis kanske mer folklig. Den tyska trädgårdsstilen var en dyr och exklusiv gestaltsform, och det var enbart de välbärgade som hade möjlighet att anlägga stilen i sin trädgård. Exotiska och särpräglade växter var det vackraste att inneha i en trädgård, och parterrer skulle helst bestå av annueller i effektfulla färger. Både Arts and Crafts rörelsen och den tyska stilen förespråkade natursvärmeri men hade olika uttrycksformer. De respektive stilarna ville skapa anläggningar där förebilden indirekt var naturen, men som dock inte skulle förväxlas med trädgården. Trädgården var ett konstverk och naturen fick leva i konstverket.

Den tyska trädgårdsstilen var indirekt en avknoppning av renässansstilen som hade dominerat stora delar av 1400 - 1600 – talet. Renässansens stilideal förespråkade en extremt tuktad trädgård, vilket både Arts and Crafts rörelsen och den tyska stilen motsatte sig. Renässansstilen hade mestadels bara gått att anlägga i parker eller större trädgårdar och var endast överklassen som hade möjlighet att inrätta en renässanssträdgård. Den tyska stilen och Arts and Crafts rörelsens gestaltsformer fungerade däremot i mindre sammanhang.

Huset på Linnégatan 25A, upprättades år 1896 då arkitekter hämtade inspiration från renässansen. De flesta byggnader i Sverige under 1800 – talets slut byggdes i nyrenässans stil. I början på 1900 – talet förändrade även inredningen som inte längre skulle vara mörk, utan istället ge ett ljusare och flärdfriare intryck, även bland ståtliga villor och paradvåningar. Den konstform som Arts and Crafts rörelsen förespråkade kom under samma period som inredningsidealen förändrades. En av de största stilbildarna för det nya modet var konstnären och Arts and Crafts anhängaren Carl Larsson. Stilen spreds genom Larssons olika konstverk som vanligtvis återspeglade hans egna hem. Formspråket som Arts and Crafts rörelsen utövade var antagligen oerhört revolutionerande och utstickande vid sekelskiftet. Under samma period byggdes huset på Linnégatan 25A, och där byggnadsstilen stod för ett ideal som var traditionsenligt.

Renässansvurm som existerade inom arkitekturen verkar inte ha infunnit sig i trädgårdsvärlden under sekelskiftet och hade antagligen ansetts som omodern. Trädgårdsanläggningar i slutet av 1800 - talet inspirerades indirekt av naturen, dock med stränga regler. Renässansstilen hade ett formspråk som troligtvis hade ansetts som för strängt.

Den tyska stilen är förhållandevis representativ för det tidevarvet som rådde under 1800 – talets slut. Stilen dominerade i Sverige och de offentliga parkerna, bland annat i Linköpings Trädgårdsförening. 1800 – talet kallas även de ”eklektiska århundradet” och måhända att den tyska stilen befäster det. Flera element i trädgården skulle vara naturlika men samtidigt planterades utstuderade tapetrabatter och exotiska växter. Denna stilblandning går att återfinna i min gestaltning. I min utformning består blandningen av byggnadens tidigare historia och utformning samtidigt som samtidens element vävs in. Det är dock svårt att avgöra om den tyska stilen generellt fungerar tillsammans med byggnader i nyrenässansens stil. I den här situationen fungerar stilen tillsammans med byggnaden. Detta kanske pågrund av platsens historia.

6. Källor

Skriftliga källor:

Andréasson, Anna. (2007), *Trädgårdshistoria för inventerare*, Lund, Grahns tryckeri AB

Blennow, Anna – Maria. (1995), *Europas Trädgårdar – Från Antiken till Nutiden*, Lund, Bokförlaget Signum

Dunér, Sten., Dunér, Katarina. (2001), *Den Gyllene Trädgården*, 1. ed. Stockholm, Bokförlaget Prisma

Eriksson, Eva.(1990), *Den moderna stadens födelse – Svensk arkitektur 1890 – 1920*, Stockholm, Ordfronts Förlag

Flinck, Maria. (1994), *Tusen år i trädgården – från sörmländska trädgårdar och bakgårdar*, Värnamo, Fälth's tryckeri

Hansson, Björn., Hansson, Marie. *Perenner*, (2011), Stockholm, Norstedt Förlagsgrupp

Hansson, Björn., Hansson, Marie. *Lökar och Knölar*, (2013), Stockholm, Norstedt Förlagsgrupp

Hansson, Björn., Hansson, Marie. *Gräs och Bambu*, (2009), Stockholm, Norstedt Förlagsgrupp

Hobhouse, Penelope. (2002), *Trädgårdskonstens Historia 3000 år*, svenska upplagan, London, Dorling Kindersly Limited

Nolin, Catharina. (2000), *Svensk Trädgårdskonst under 400 år*, Stockholm, Bokförlaget

Svedberg, Olle. (1994), *Arkitekternas Århundrade – Europas Arkitektur 1800 – talet*, 4. ed, Stockholm, Arkitektur Förlag AB

Wallenquist, Inga. (2004), *Trädgårdar i Östergötland*, Linköping, Östergötlands länsmuseum

Wallenquist, Inga. (2009), *En park i staden*, Linköping, Linköpings kommun

Wilke, Åsa. (2006), *Villa Trädgårdens Historia – Ett 150-årigt perspektiv*, 1. ed, Stockholm, Norstedts Förlagsgrupp AB

Internetkällor:

Linköpings Historia. (2015-02-16). *1850 – 1940 - Staden växer*.

<http://www.linkopingshistoria.se/1850-1940/1850-1900/>

Linköpings Historia. (2015-02-16). *Tapettrabatt*,

<http://www.linkopingshistoria.se/>

Nationalencyklopedin. (2015-01-04). *Boské*,

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/l%C3%B6vsal>

Nationalencyklopedin. (2015-01-04). *Eklektisk*,

<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/eklektisk>

Nationalencyklopedin. (2015-01-04). *Gertrud Jekyll*,

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/gertrude-jekyll>

Nationalencyklopedin. (2015-01-04). *Kaskader*,

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kaskad>

Nationalencyklopedin. (2015-03-14). *Nationalromantik*

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/nationalromantik>

Nationalencyklopedin. (2015-01-04). *Nyrenässans*.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/nyren%C4ssans>

Nationalencyklopedin. (2015-01-06). *Renässans*,

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/ren%C4ssans>

Nationalencyklopedin. (2015-01-06). *Renässansträdgård*.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/renässansträdgård>

Nationalencyklopedin. (2015-01-06). *Parterr*,

[http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/parterr-\(tr%C3%A4dg%C3%A5rdskonst](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/parterr-(tr%C3%A4dg%C3%A5rdskonst)

Stadsmuseet i Stockholms Stad. (2015-01-04).

<http://www.stadsmuseet.stockholm.se/Om-hus/Fonster/historik-fonster/>

Riksförbundet Svensk Trädgård. (2015-03-18) *Zonkarta*.

http://www.tradgard.org/svensk_tradgard/zonkarta/index.html

SGU Sveriges Geologiska Undersökning. (2015-03-18). *Kartvisare i jordarter*.

<http://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-1-miljon-sv.html>

SMHI Sveriges Meteorologiska Hydrologiska Institut. (2015-03-18). *Årsnederbörd i millimeter*.

<http://www.smhi.se/klimatdata/meteorologi/kartor/monYrTable.php?par=nbdYr&month=13>

Bild, Linköping. Figur 3 och 4 är hämtade från Linköpings Kommuns bildarkiv.

Båda bilderna är godkända för bruk. Resterande bilder är mina egna.